

השפעת שליטה עצמית על הקשר בין תפיסת מחלה לחרדה בקרב ילדים חולי אפילפסיה ואופן ביטוי המחלה בציוריהם

מאת: מאיה אלשיך, בוגרת תואר MA, בית הספר לטיפול באמצעות אמנויות, אוניברסיטת חיפה.

בהנחיית: פרופסור רחל לב-ויזל

ד"ר ליאת חממה, ביה"ס לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת ת"א.

אפילפסיה הינה הפרעה כרונית נוירולוגית המופיעה אצל ילדים, המעלה את הסיכון לקשיים בתפקוד החברתי, הלימודי והפסיכולוגי. היא מאופיינת בקו-מורבידיות פסיכיאטרית כאשר אחת ההפרעות הנפוצות היא חרדה. חרדה מאופיינת בתחושות סובייקטיביות של בהלה, חשש ולחץ, ולפעמים מופיעים סימפטומים גופניים של הזעה או דפיקות לב מוגברות. בפן הקוגניטיבי ישנה נטייה להפחתת ערך עצמי, ספקנות ועוד. מבחינה התנהגותית יתכנו התפרצויות רוגז וחוסר שליטה.

אחד המשתנים הידועים בספרות כקשורים במתאם חיובי לרמת חרדה גבוהה בקרב חולים כרוניים הוא "תפיסת המחלה", שהיא ההערכה הקוגניטיבית והסובייקטיבית של החולה את חומרת מחלתו ואת המידה בה היא שולטת בחייו. מיומנויות של שליטה עצמית ידועות בספרות כמשאב התורם להפחתת חרדה. שליטה עצמית כוללת מיומנויות, יכולות והתנהגויות מכוונות מטרה, כמו ויסות רגשי, עמידה בפיתויים, תכנון לטווח רחוק ועוד. יכולות אלו מסייעות לפרט לפתור מצבי דחק באופן הסתגלותי, ובכך מחזקות את תפיסת המסוגלות ומשפרות את דימויו העצמי. לפיכך, החלק הראשון של המחקר יבדוק האם משאב של שליטה עצמית יכול למתן את הקשר החיובי בין תפיסת מחלה חמורה לבין רמת חרדה גבוהה חרדה בקרב ילדים חולי אפילפסיה.

חלק נוסף של המחקר יבדוק האם תפיסת המחלה תבוא לידי ביטוי במבחן "ציור עצמי", המבוסס על מבחן "צייר דמות אנוש" (DAP), מבחן השלכתי המשקף תכנים מעוררי חרדה שהודחקו אצל הנבדק באמצעות הציור. מבחן ציור עצמי משמש גם ככלי אבחוני של תחלואות נפשיות וגופניות שונות, באמצעות איתור וזיהוי של אינדיקטורים בציור החוזרים על עצמם בקרב אותה אוכלוסייה. ילדים אפילפטיים חווים לחץ נפשי גדול אולם יכולת ההבעה שלהם מוגבלת ולכן הציור מהווה אמצעי לביטוי מצבם הנפשי. מטרת חלק זה במחקר היא לבדוק האם קיימים אינדיקטורים המאפיינים את מחלת האפילפסיה.

מטרת המחקר הנוכחי היתה לבדוק כיצד ניתן לקדם את הידע המחקרי על אופן ההתמודדות של ילדים עם מחלת האפילפסיה, ובנוסף לתרום לידע הקיים בתחום כלים אבחוניים וטיפולים יצירתיים בילד המתמודד עם מחלת האפילפסיה.

המדגם כלל 30 ילדים שאובחנו כחולים באפילפסיה, בגילאי 7-13, המטופלים במרכז הרב-תחומי לטיפול באפילפסיה במחלקה הנוירולוגית לילדים, במרכז הרפואי "אסף הרופא". הנבדקים ענו על ארבעה שאלונים: פרטים אישיים; שאלון חרדה מצבית (Speilberger); שאלון שליטה עצמית לילדים או למתבגרים (Rosenbaum); ושאלון תפיסת מחלה (Evers, Kraaimaat, VanLanveld, Jongen, Jacobs & Bijlsma). במחקר נעשה שימוש בגרסאות מהימנות שעברו תרגום לעברית. כמו כן, הועבר מבחן ציור עצמי בשני שלבים: ציור עצמי של הנבדק בהווה, ולאחר מכן ציור עצמי לפני שהתחילה המחלה בהיבט רטרוספקטיבי. הציורים נעשו על דף A4 בעזרת עיפרון, על-פי ההנחיות הנהוגות בספרות.

תוצאות המחקר איששו את ההנחה על מתאם חיובי בין מידת החומרה של תפיסת מחלה לבין חרדה גבוהה בקרב חולים במחלת האפילפסיה. כמו כן, נמצא כי בקרב בעלי שליטה עצמית גבוהה לא מתקיים קשר בין תפיסת מחלה לחרדה, אלא רק בקרב בעלי שליטה עצמית נמוכה, הקשר נשמר.

מגבלות המחקר: גודל המדגם היה קטן על מנת למנוע התערבות משתנים מעבר למחלת האפילפסיה עצמה. הנבדקים הגיעו להשתתף במחקר דרך בית החולים, ולכן רובם היו תחת טיפול ו/או מעקב תרופתי, מה שיכול להשפיע על הדיווח של הנבדק. בנוסף, ייתכן שקיימת השפעה של הטיית רצייה בשאלוני דיווח עצמי.

מחקרי המשך יכולים להתמקד בשחזור המחקר על מדגם גדול יותר, הן בזיהוי ובהסברת הקשר בין שליטה עצמית לחרדה, והן באופן כללי לכוון את המחקר לאוריינטציה יישומית שתתרום ליישום התוצאות על ידי אנשי הצוות הטיפולי לרווחתם של החולים באפילפסיה. כמו כן, במחקר הנוכחי הילד נבדק ללא ההקשר הסביבתי והמשפחתי, ולכן מחקר שישלב בחינה של הקשרים מעין אלה עשוי לתרום להבנה מלאה יותר של השלכות המחלה ומשמעותן. בנוסף, יש להמשיך לחקור ולמצות את הפוטנציאל הקיים במבחן ציור עצמי על מנת לנסות לאתר אינדיקטורים נוספים להפרעה, שבסופו של דבר יעזרו לילד לבטא את המצוקה שלו בצורה טובה יותר. **מילות מפתח:** אפילפסיה, ילדים, חרדה, מחלה כרונית, תפיסת מחלה, שליטה עצמית, משאבי שליטה עצמית, מבחנים השלכתיים, מבחן ציור עצמי, צייר דמות אדם.

מאיה אלשייך, דוא"ל: maya2409@gmail.com